

KS. JAROSŁAW R. MARCZEWSKI – LUBLIN

ŹRÓDŁA PISANE DO HISTORII DUSZPASTERSTWA W ŚREDNIOWIECZNYM LUBLINIE

Bogata problematyka dotycząca polskiego Kościoła epoki średniowiecznej, pomimo wyteżonej pracy wielu badaczy, wydaje się wciąż rozpoznana w niewystarczającym stopniu. Jeśli nawet w rodzimej historiografii odnaleźć można znaczną liczbę monografii i drobniejszych opracowań, to w przeważającej mierze podejmują one kwestie kościelne o nachyleniu prawno-organizacyjnym. Dopiero ostatnie dziesięciolecia przyniosły swoistą zmianę optyki. W większym zakresie zaczęto bowiem zwracać uwagę na społeczno-religijny aspekt funkcjonowania wspólnoty wierzących i istotną z punktu widzenia celów Kościoła misję duszpasterską. Metodologiczny sens tego typu ujęć jawi się jako bezdyskusyjny. Problem polega jednak na możliwości zrealizowania tak ukierunkowanych planów badawczych. Poważną trudnością jest bowiem charakter i stan materiałów źródłowych.

Przed wszystkim należy pamiętać, iż wytwory działalności piśmienniczej średniowiecznych instytucji kościelnych cechowało silne nachylenie jurydyczne. Stanowiły one przecież w przeważającej mierze materiał powiązany z dziedziną formalno-prawnego funkcjonowania Kościoła. Niektóre dokumenty pozostają więc tylko w minimalnym stopniu przydatne dla opracowań z dziedziny historii duszpasterstwa. Nie dotyczy to jednak całości tego typu materiałów. Warto bowiem uświadomić sobie, że badania nad interesującą nas problematyką muszą uwzględniać nie tyle współczesne, co średniowieczne rozumienie i charakter kościelnej aktywności pastoralnej. Rzeczywistość ta znajdowała się zaś pod przemożnym wpływem myśli papieża Grzegorza Wielkiego. Jego stwierdzenie, iż „ars est artium regimen animarum”¹ zaowocowało ugruntowaniem się właśnie jurydycznej wizji działalności pastoralnej w średniowieczu. Punktem odniesienia

¹ *Sancti Gregorii Magni, Romani Pontificis, Regulae pastoralis liber ad Joannem episcopum civitatis Ravennae, w: Patrologiae cursus completus. Series latina*, ed. J. P. Migne, t. 77, Parisiis 1862, s. 14.

stała się w nim władza w zakresie duchowym oraz przysługująca danym urządzeniom kompetencja w jej wykonywaniu². W tym rozumieniu właściwym duszpasterzem całego Kościoła mógł być nazwany jedynie papież, zaś troska o wspólnoty partykularne spoczywała wyłącznie na biskupach diecezjalnych. Im też przysługiwał całokształt aktywności pastoralnej. Za względów praktycznych udzielali oni stosownych uprawnień plebanom, którzy stawali się w ten sposób odpowiedzialni za poszczególne wspólnoty niższego rzędu. Poza tego rodzaju strukturami żadna działalność nie mogła pretendować do miana duszpasterstwa. Stąd też parafia stała się, przynajmniej w założeniach, właściwym i jedynym miejscem realizowania wszelkiej akcji pastoralnej³. Z czasem dopiero wyłączono z tych zależności, wszakże w pewnym tylko zakresie, poczynania zakonów żebraczych, a także duchowieństwa niektórych innych instytucji, jak choćby świątyń przyszpitalnych, udzielając im pozwolenia na realizowanie tego, co z praktycznych czynności kryło się pod pojęciem *cura animarum*⁴. Ten typ średniowiecznego duszpasterstwa, obciążony silnie elementem prawno-organizacyjnym, przejawiał się natomiast w konkretnych formach sprawowanego kultu Bożego i uświęcania człowieka, nadając całej misji pastoralnej zabarwienie niemal wyłącznie liturgiczne⁵. Ta jurydyczna wizja duszpasterstwa pozostaje zbieżna z charakterem wielu dostępnych nam źródeł pisanych. Dlatego też prawniczy charakter tekstów kościelnych nie wyklucza ich przydatności do badań nad średniowiecznym duszpasterstwem.

Innym poważnym problemem pozostaje stan ilościowy zachowanych źródeł. Pod tym względem dokumentacja bywa nader skromna. Niedostatek tekstów stanowi poważne wyzwanie i zarazem zagrożenie dla realizowania zamierzonych opracowań. Ostatecznie wymusza on posługiwanie się specyficznymi metodami naukowymi, których zastosowanie może przynieść pożądane dla efektu finalnego pracy skutki. Należy do nich metoda retrogresywna, za pomocą której w oparciu o liczniejsze dokumenty późniejsze wnioskuje się o zjawiskach i procesach z poprzednich dekad i stuleci. W wielu wypadkach istotna jest również analogia, jako jedyny sposób zdolny przybliżyć problematykę ważnych dla obranego tematu zagadnień. Podobnie często w użyciu bywa metoda porównawcza, która służy pełniejszemu i bardziej obrazowemu ujmowaniu wielu kwestii.

Przedstawione wyżej ogólne uwagi mają zastosowanie również do badań nad problematyką duszpasterskiej działalności Kościoła w średniowiecznym Lublinie. W celu precyzyjnego wskazania przydatnych materiałów źródłowych należy jednak najpierw skrupulatnie określić zakres znaczeniowy poszczególnych terminów wchodzących w skład wymienionego tematu. Skądinąd wiadomo, iż periodyzacja dziejów dostarcza pożywki dla znacznej dywergencji poglądów poszcze-

² M. T. Zahajkiewicz, *Działalność duszpasterska średniowiecznego Kościoła w trosce o człowieka. Z problematyki teorii duszpasterstwa*, „Roczniki Teologiczne”, 40 (1993) z. 4, s. 7-10.

³ Tamże, s. 13.

⁴ W. Wójcik, *Ze studiów nad synodami polskimi*, Lublin 1982, s. 43, 45-46.

⁵ M. T. Zahajkiewicz, *Teoria duszpasterstwa*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. 1, Lublin 1974, s. 240-241.

gólnych autorów. W obecnym przypadku koniecznym wydaje się integralne traktowanie dziejów średniowiecznych oraz pierwszych dekad doby nowożytnej aż po lata 70-te XVI stulecia. Na przydatność źródeł z tak wydłużonego okresu wpływa zarówno sam charakter zagadnienia, jak również szereg czynników specyficznie lubelskich. Przede wszystkim bowiem dla tematu ważne są nie tyle odniesienia świeckie, co eklezjalne. Zasadniczym więc krokiem jest wybór takiej cezury, spośród kilku możliwych funkcjonujących w relacji do pola kościelnego, która odpowiadałaby najbardziej problematyce działalności duszpasterskiej. Wydarzeniem takim, o niemożliwym do przecenienia znaczeniu, były obrady soboru trydenckiego (1545-1563). Ich rezultat odegrał podstawową rolę w przemianach w dziedzinie pastoralnej aktywności Kościoła. Dodatkowo wszakże należy zwrócić uwagę na występujące uwarunkowania miejscowe, które pozwalają na drobne korekty w zakresie przyjmowanych dat. Otóż w 1574 r. doszło do powołania w Lublinie, a w 1575 r. do odnowienia po pożarze, niezwykle istotnej z duszpasterskiego punktu widzenia struktury, jaką była tutejsza świątynia kolegiacka⁶. Utworzenie wspólnoty prałatów i kanoników pociągnęło bowiem za sobą wyraźne przeorganizowanie form działalności pastoralnej, zamykając niejako jej średniowieczny etap. Ostatnim z czynników przemawiających za wskazaną ósmą dekadą XVI w. jako momentem granicznym dla źródłowych poszukiwań z zakresu średniowiecznego duszpasterstwa jest natomiast rzeczywiste wprowadzenie uchwał soboru trydenckiego w życie polskiego Kościoła. Aczkolwiek w pewnym zakresie przenikały one do praktyki wspólnot eklezjalnych już nieco wcześniej, to ich oficjalne przyjęcie nastąpiło na synodzie prowincjalnym piotrkowskim w 1577 r.⁷ Datę tę można uznać za przybliżoną granicę końcową zainteresowań badawczych i poszukiwań materiałów archiwalnych.

Dla wskazanego tematu ważne jest również precyzyjne określenie obszaru, który do XVI w. określano nazwą ośrodka lubelskiego. W ścisłym sensie miasto obejmowało teren wyznaczony linią murów obronnych. Warto wszakże pamiętać, iż bardzo głębokie związki łączyły to tzw. miasto lokowane z jego najbliższą okolicą, która nabierała właściwego charakteru i praw przedmieść. Dla kwerendy archiwalnej interesującymi są więc materiały dotyczące wszystkich terenów, przez które w ciągu dziejów przebiegał proces miastotwórczy Lublina i które, wchodząc w jego skład lub pozostając z nim w bezpośrednim związku, objęte zostały również granicami lubelskiej parafii. Dodatkowym czynnikiem specyfikującym wskazywany obszar pozostają natomiast powstałe na nim w średniowiecznej dobie świątynie.

Co do samego terminu Kościół, wykorzystanego do scharakteryzowania obszaru zainteresowań badawczych, został on użyty w jednym tylko odniesieniu konfesyjnym. W szeroko pojętym ośrodku lubelskim funkcjonował w przeważającej mierze Kościół katolicki obrządku rzymskiego, choć istniała tu także pla-

⁶ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. AEp 30, k. 177v-186r, 488v-496v.

⁷ B. K u m o r, *Synod piotrkowski w roku 1577*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. Kumor, Z. Obertyński, t. 1, cz. 1, Poznań 1974, s. 174-176.

cówka prawosławna, a w XVI w. zaistniały również wspólnoty protestanckie. Jednakowoż prezentacja źródeł do historii duszpasterstwa w średniowiecznym Lublinie ograniczy się do pierwszej z wymienionych struktur.

Odpowiedź na pytanie o to, gdzie należy się spodziewać archiwaliów do dziejów pastoralnej aktywności Kościoła w średniowiecznym Lublinie musi uwzględniać dwa czynniki. Wiedza historyczna uprawnia bowiem do poszukiwania materiałów w kluczu geograficznym oraz rzeczowym. Pierwszy z nich każe brać pod uwagę usytuowanie ośrodka na mapie polskiego Kościoła doby średniowiecznej. W związku z tym na interesujące dane można liczyć zarówno w tutejszym mieście, jak również w stolicy diecezji, do której miejscowy ośrodek wówczas należał. Uwzględniając możliwość rozproszenia materiałów należy pamiętać nie tylko o kościelnych, ale również świeckich archiwach Lublina i Krakowa. Drugim torem myślenia należy się kierować zwłaszcza w przypadku instytucji pozadiecezjalnych, a więc w praktyce w przypadku miejscowych zakonów. Zważywszy na zjawisko kasaty lubelskich klasztorów w XIX w. ich archiwaliów można wspólnie poszukiwać w polskich domach prowincjalnych⁸. Jednakże przenoszenie i idące w ślad za nim ubytki zbiorów postulują kwerendę także w innych ważniejszych archiwach i bibliotekach naszego kraju. Posługiwanie się tego rodzaju koncepcją pracy stwarza prawdopodobieństwo odszukania wszystkich tekstów źródłowych ważnych dla wskazanego wyżej tematu. Dotarcie do innych jeszcze dokumentów pozostaje wyłącznie kwestią przypadku.

Zastosowana metoda ujawniła istnienie materiałów archiwalnych przydatnych do opracowania problematyki duszpasterstwa w średniowiecznym Lublinie w zbiorach następujących instytucji: w Archiwum Archidiecezjalnym w Lublinie, Archiwum Parafii pw. Nawrócenia św. Pawła Apostoła w Lublinie, Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie, Archiwum Prowincji Polskiej OO. Dominikanów w Krakowie, Archiwum Państwowym w Lublinie, Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie, Bibliotece Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Bibliotece Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Bibliotece Książąt Czartoryskich, Bibliotece Jagiellońskiej, Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie oraz Bibliotece Narodowej w Warszawie. Materiały tam przechowywane różnią się liczbą i charakterem⁹.

Kluczowe znaczenie dla omawianej problematyki posiadają zbiory Archiwum Archidiecezjalnego w Lublinie. Składają się na nie w przeważającej mierze wytwory pracy kancelaryjnej lubelskiego konsystorza foralnego. Księgi konsystor-

⁸ Sposób postępowania wobec lubelskich archiwów i bibliotek zakonnych w związku z kasatą klasztorów przedstawił L. Z a l e s k i, *Biblioteka seminarium duchownego w Lublinie i biblioteki klasztorne w diecezji lubelskiej i podlaskiej*, Warszawa 1926, s. 11-19.

⁹ Zapis bibliograficzny dotyczący poszczególnych zespołów i jednostek archiwalnych wszystkich wymienionych instytucji został pominięty w przypisach. Znalazł on swoje miejsce w dalszej części właściwego tekstu niniejszego artykułu.

skie (*Acta Consistorii Lublinensis*), z których najstarsza zachowana sięga 1452 r., stanowią bezpośrednie źródło informujące o elementach życia kościelnego w średniowiecznym Lublinie. Ich sądowo-kancelaryjny charakter ogranicza co prawda ilość użytecznego materiału archiwalnego, niemniej jednak przy okazji prowadzonych procesów i dokonywanych do ksiąg wpisów dokumentacyjnych zamieszczono wiele informacji odnoszących się wprost do kwestii pastoralnych. Waga tego źródła polega na bardzo wysokim stopniu wiarygodności nie tylko ze względu na ich oficjalny charakter, ale także dzięki bezpośredniej bliskości opisywanych zjawisk. Warto przy okazji pamiętać, iż księgi konsystorza stanowiły również formę aktu notarialnego, do którego włączano poprzez wpis luźne dokumenty wcześniejszej doby, chcąc zabezpieczyć ich treść przed zapomnieniem i utratą. Dlatego też dla potrzeb omawianego tematu można wykorzystywać nie tylko księgi powstałe w średniowieczu, ale nawet XVIII-wieczne, jako że na prośbę zainteresowanych znalazły się w nich odpisy dokumentów sporządzonych w poprzednich stuleciach.

Poza księgami konsystorza w Archiwum Archidiecezjalnym w Lublinie znajdują się również inne istotne z punktu widzenia naszych zainteresowań badawczych dokumenty źródłowe. Obejmują one zbiór akt pochodzących z archiwum powstałej w 1574 r. kolegiackiej kapituły lubelskiej. Rzeczą istotną jest to, iż w zbiorze tym znalazły się dokumenty odnoszące się do funkcjonowania miejscowej parafii zanim jeszcze świątynia farna została podniesiona do godności kolegiaty.

Ostatnim użytecznym zbiorem tekstów źródłowych w tutejszym archiwum pozostaje księga wizytacji archidiaconatu lubelskiego z 1603 r. Opisuje ona co prawda stan rzeczy z początku XVII w., niemniej jednak jako jedyna dostarcza również niektórych informacji o stanie Kościoła w XVI a nawet XV stuleciu. Dzieje się tak dlatego, iż żaden inny dokument nie przedstawił w tak szczegółowy sposób problematyki dziejów i sposobu funkcjonowania lokalnych świątyń i wspólnoty wierzących.

Z kościelnych archiwów Lublina dokumenty ważne dla badania dziejów lokalnego duszpasterstwa znajdują się jeszcze w miejscowym Archiwum Parafii pw. Nawrócenia św. Pawła Apostoła. Kościół ten, będący obecnie parafią obsadzoną przez księży diecezjalnych, stanowił w średniowieczu placówkę klasztorną franciszkanów obserwantów. Odniesienie do ich funkcjonowania w Lublinie posiadają przechowywane we wspomnianym archiwum dwie księgi. Mają one charakter kronik klasztornych. Należy wszakże wziąć pod uwagę, że choć wiadomości w nich zawarte sięgają początków fundacji zakonnej w Lublinie (1460), to zostały one sporządzone dopiero w XVII stuleciu.

Spośród kościelnych archiwów pozalubelskich na czoło pod względem występowania przydatnych dla rozprawy źródeł wysuwa się bogaty zbiór Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. W jego skład wchodzi księgi czynności biskupich (*Acta episcopalia*), księgi czynności administratorów diecezji krakowskiej (*Acta administratorialia*), księgi krakowskiego oficjalu (*Acta officialia*), księgi

święceń (*Libri ordinatorum*) oraz księgi wizytacji (*Acta visitationis*). Pierwsze z nich zawierają m. in. interesujące informacje związane z decyzjami biskupimi podjętymi w latach 1466-1577 odnośnie do problematyki kościelnej w Lublinie. Podobny charakter noszą księgi administratorów diecezji, przy czym użyteczne dla tematu są jedynie notatki z lat 30-tych i 40-tych XVI w. Bogate księgi sądu biskupiego stanowią zapisy postępowania procesowego, zobowiązań i decyzji wydawanych przez urzędników biskupich, z czego wykorzystane źródłowo mogą być teksty sporządzone w latach 1475-1574. Dwie najstarsze księgi święceń z lat 70-tych i 80-tych XVI w. są w zasadzie świadectwem przeprowadzonych egzaminów przed dopuszczeniem kandydatów do przyjęcia poszczególnych stopni sakramentu kapłaństwa. Dokumentują one równocześnie czas, miejsce i szafarza święceń. Ich treść, zważywszy na spóźniony w stosunku do tematu pracy czas powstania i specyficzny charakter, może być wykorzystana do stawiania ostrożnych hipotez na temat sytuacji nieco tylko wcześniejszej niż data ich spisania. Podobnie o pewnych wycinkach życia religijnego sprzed kilku dekad pozwalają wnioskować akta wizytacji biskupiej kard. Jerzego Radziwiłła z lat 1596-1598. Dokonują one oceny stanu lubelskiej świątyni parafialnej pw. św. Michała Archanioła, ale także kościołów i klasztorów dominikańskiego pw. św. Stanisława oraz brygidzkiego pw. Wniebowzięcia NMP Zwycięskiej (*de Triumpho*). Z wizytacją tą korespondują dwie inne, przeprowadzone w 1565 i 1595 r. Obie odnaleźć można w archiwum kurialnym, przy czym stanowią one własność Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej, złożoną jako depozyt w kurii arcybiskupiej. Waga tych i wcześniej wymienionych dokumentów wizytacyjnych polega nie tylko na bieżącym opisie zastanej sytuacji. Dają one bowiem możliwość wzajemnego skonfrontowania zawartych w nich treści i wyprowadzenia pewniejszych wniosków o zachodzących wówczas procesach. Dynamika ujęcia, na którą składają się chronologicznie zróżnicowane informacje, pozwala również na większą swobodę w retrospektywnym ujmowaniu zjawisk życia religijnego.

Wspomniane Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej stanowi kolejną instytucję, w której odnaleźć można materiały źródłowe do historii duszpasterstwa w średniowiecznym Lublinie. Na zasadzie dopowiedzenia do poprzednio sformułowanego wniosku należy zaznaczyć obecność, tym razem już w kapitulnym archiwum, dokumentacji wizytacyjnej kard. Bernarda Maciejowskiego z lat 1602-1604. Jej treść stanowi w niektórych wypadkach podsumowanie wielowiekowej pastoralnej aktywności lubelskiego duchowieństwa i zawiera świadectwa tradycji życia religijnego poszczególnych lubelskich świątyń.

W Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej znajdują się ponadto księgi dochodów diecezji krakowskiej. Dane w nich zawarte, obejmujące wycinkowo czas od 1513 do 1577 r., aczkolwiek odznaczają się nachyleniem ekonomiczno-skarbowym, stanowią cenne źródło informacji na temat materialnego zaplecza duszpasterskiej działalności Kościoła i jako takie nie mogą być pominięte. Dodatkowo archiwum dysponuje księgami czynności krakowskiej kapituły katedralnej (*Acta actorum*). W większości przypadków treść kapitulnych ustaleń nie posiada-

ła poważniejszego wpływu na pastoralną aktywność lubelskiego kleru. Niemniej jednak, kontynuując wątek gospodarczy, należy stwierdzić, iż niektóre decyzje kapituły na mocy posiadanych przez nią uprawnień miały istotne znaczenie dla podstaw funkcjonowania pewnych gremiów nadbystrzyckiego duchowieństwa.

Materiały źródłowe odnośnie do dziejów zgromadzeń zakonnych posiadających swoje placówki w średniowiecznym Lublinie można dziś odnaleźć w archiwach domów prowincjalnych w Krakowie. Archiwum Prowincji Polskiej OO. Dominikanów dysponuje dokumentami i odpisami dokumentów sięgającymi wydarzeń z XV-XVI-go stulecia. Dotyczą one bogatej problematyki pastoralnej, jak również gospodarczej lubelskiego klasztoru. Ponadto znaczną przydatność dla badań wykazują katalogi zakonników, inwentarze dóbr ruchomych, w tym przedmiotów liturgicznych kościelnych i klasztornych, a także katalogi rękopisów i ksiązek z biblioteki dominikańskiego klasztoru w Lublinie. Niektóre z tych materiałów pochodzą co prawda z późniejszej doby, jednakże krytyka wewnętrzna zawartej w nich treści pozwala na wiele cennych ustaleń odnośnie do epoki wieków średnich. Decydują o tym notatki zamieszczone przy konkretnych pozycjach informujące o dawnym pochodzeniu poszczególnych paramentów liturgicznych, ksiąg kościelnych czy pomocy duszpasterskich¹⁰.

W przeciwieństwie do archiwaliów dominikańskich poszukiwanie dokumentów źródłowych odnoszących się wprost do średniowiecznego klasztoru lubelskiego franciszkanów obserwantów nie przynosi pozytywnych rezultatów. Przyczyny tego stanu rzeczy leżą w szczególnych okolicznościach dziejowych, które wpłynęły na rozproszenie i zniszczenie zbiorów¹¹. W praktyce więc do odtworzenia historii lubelskiego duszpasterstwa prowadzonego przez bernardynów należy wykorzystać źródła podejmujące problematykę całości polskich placówek franciszkanów obserwantów w XV i XVI w. Stosując analogię można wówczas poszukiwać rozwiązań prawdopodobnych. Swego rodzaju punktem odniesienia, przy całej ostrożności badawczej, pozostają również informacje o lubelskim klasztorze w XVII i XVIII w. Posługując się takim kluczem metodologicznym ciekawe materiały można odnaleźć w Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Są to m. in. kroniki pochodzące z innych klasztorów polskich, głównie z XVI i XVII stulecia, w których zanotowano wszakże wiele wiadomości na temat fundacji lubelskiej. Istotną rolę odnośnie do badania elementów pracy duszpasterskiej zakonników odgrywają też informacje na temat kapituł prowincjalnych. Wskazują one bowiem na aktualne wówczas problemy duszpasterskie i wyzwania, jakie one ze sobą niosły. Szczegółowe dane na ten temat zawierają zwłaszcza teksty spisane w klasztorach prowincji ruskiej. Przy okazji zjazdów kapitułnych notowano niekiedy liczbę pracujących w danym domu braci i spełniane przez nich funkcje, co posiada niebagatelne znaczenie dla podejmowanych

¹⁰ Na temat losów biblioteki i archiwum lubelskich dominikanów zob. J. A. W a d o w s k i, *Kościół lubelski*, Kraków 1907, s. 293-302; Z a l e w s k i, *Biblioteka*, s. 59.

¹¹ Na temat losów biblioteki i archiwum lubelskich bernardynów zob. W a d o w s k i, *Kościół*, s. 568; Z a l e w s k i, *Biblioteka*, s. 139-140, 152-154.

prób odtworzenia rzeczywistego poziomu prężności i oddziaływania placówki na zbiorowość miejską. Wpływ ten można mierzyć również intensywnością kultu pańniczego względem bernardyńskich świętych, do czego przydatne są teksty zawierające opisy cudów dokonanych za ich wstawiennictwem. W przypadku mieszczan lubelskich chodzi o księgę *Miracula* bł. Szymona z Lipnicy.

Na szczególną uwagę zasługuje natomiast znajdująca się w tym samym krakowskim archiwum prowincjalnym księga zmarłych braci franciszkanów obserwantów. Nekrolog ten, zawiera, choć nie bez usterek, imiona, daty roczne i miejsca śmierci poszczególnych zakonników przywołując nieraz bardzo precyzyjne dane z ich życia. Istotna dla naszego tematu zainteresowań część owego katalogu obejmuje okres do 1531 r. Pomimo iż źródło to domaga się ostrożnego podejścia, co wynika z braku *stabilitas loci* wśród braci, a co za tym idzie z braku bezwzględnej konieczności związku pomiędzy liczbą zgonów w danym klasztorze a rozmiarami tamtejszej wspólnoty, to jednak przedstawiony rząd wielkości może stanowić cenną wskazówkę przybliżającą określenie jej faktycznego kształtu. Księga ta daje istotny, bo wysoce wiarygodny ze względu na czas jej powstania, wgląd w problematykę zakonu bernardyńców także w lubelskiej placówce¹².

Pośród pozakościelnych instytucji lubelskich posiadających cenne źródła dotyczące historii duszpasterstwa w tutejszym średniowiecznym ośrodku należy wymienić przede wszystkim Archiwum Państwowe w Lublinie. W zespole określonym mianem „Księgi miasta Lublina” znajdują się woluminy, które dzięki szczegółowej kwerendzie przynoszą istotne informacje o pewnych elementach działalności pastoralnej w mieście. Dzieje się tak ze względu na specyficzny kształt życia społecznego ludzi ówczesnej doby, w którym głębokiemu wzajemnemu przenikaniu podlegały sfery religijna i świecka. Stąd też przydatne dla naszych badań okazują się niektóre księgi wójtowsko-ławnicze, radzieckie i rachunkowe. Podobnie niektóre pozycje z „Dokumentów miasta Lublina” dostarczają wiadomości o sposobie funkcjonowania Kościoła w tutejszym ośrodku.

Zespół „Cechy Lublina i Lubelszczyzny” stanowi natomiast poważny zbiór przywilejów i ustaw cechowych dających wgląd w życie tych organizacji. Pozostając korporacjami o charakterze publiczno-prawnym, stowarzyszeniami producentów grupującymi przymusowo ludzi określonych profesji, cechy obejmowały nie tylko całość kształtu zaangażowania zawodowego swoich członków, ale dotyczyły np. rzeczywistości ich życia rodzinnego, czy religijnego. Poprzez ten ostatni element przypominały one nawet w pewnej mierze bractwa kościelne¹³. Pierwsze wzmianki źródłowe przywołujące imiennie lubelskie cechy rzemieślnicze pochodzą z pierwszej połowy XV stulecia. Śledzenie tego rodzaju przypadkowych

¹² J. Kłoczowski, *Bracia Mniejsi w Polsce średniowiecznej*, w: *Zakony franciszkańskie w Polsce*, red. J. Kłoczowski, t. 1: *Franciszkanie w Polsce średniowiecznej*, red. U. Borkowska, cz. 1, Lublin 1983, s. 70-71.

¹³ J. R. Marczeński, *Życie religijne w średniowiecznych cechach rzemieślniczych Lublina w świetle ich najstarszych statutów*, w: *Średniowieczny Kościół polski. Z dziejów duszpasterstwa i organizacji kościelnej*, red. M. T. Zahajkiewicz, S. Tylus, Lublin 1999, s. 63-84.

wiadomości z późniejszego czasu pozwala na stwierdzenie obecności w tutejszym ośrodku kilkunastu średniowiecznych organizacji cechowych skupiających fachowców różnych profesji¹⁴. Bogata rzeczywistość życia, w tym także życia religijnego, stowarzyszeń cechowych znajdowała swe prawne odbicie w stosownych dokumentach powstałych na użytek tychże organizacji. Dostępne najstarsze przywileje i statuty średniowiecznych cechów lubelskich znajdujące się w Archiwum Państwowym w Lublinie datuje się jednak dopiero na XVI w., a konkretnie na lata 1532-1597. Nie przeczy to jednak ich wadze dla rozpoznania problematyki zaangażowania tych organizacji na polu duszpasterskiej misji Kościoła także we wcześniejszym okresie. W świetle badań, z dużą dozą prawdopodobieństwa stawiana jest bowiem hipoteza mówiąca o tym, że lubelskie cechy w swoich początkach mogły być organizacjami obejmującymi niewielkie grono osób i nie musiały mieć statutów potwierdzonych przez radę miejską czy króla. Na tym etapie swych dziejów rządziły się one zapewne niepisany prawem wewnętrznym. Mogło ono zresztą w jakimś stopniu przybrać także formę spisaną, ale bez wiedzy lub aprobaty pochodzącej z zewnątrz. Zatwierdzenie przywilejów bądź statutów cechów lubelskich właśnie w XVI w. wiązało się raczej z ustalonym wtedy zwyczajem aprobowania ustaw cechowych przez odpowiednie instancje miejskie lub państwowe¹⁵. Trzeba ponadto przypuszczać, iż skoro cechy przez pewien okres swego funkcjonowania rządziły się prawem zwyczajowym, to prawdopodobnie to właśnie prawo znalazło odbicie w zatwierdzonych później przez odpowiednie władze tekstach. Tak więc treść dostępnych przywilejów i statutów odzwierciedlała zapewne, choć może nie w dosłownym brzmieniu, formuły średniowieczne, czyli o wiele starsze, niż wskazywałaby datacja samych dokumentów.

Rozebranie budynku lubelskiej kolegiaty z powodu złego stanu technicznego w latach 1844-1852 oraz liczne dalsze perturbacje dziejowe doprowadziły do znacznego rozproszenia niektórych dokumentów archiwalnych. Stąd też nie tylko w lubelskiej kurii, ale również w Archiwum Państwowym występuje niewielki zespół określony mianem „Akt kolegiaty św. Michała w Lublinie”. W zespole tym można odnaleźć cenne dokumenty do dziejów lubelskiej parafii w początkach XVI w.

Kolejną ważną instytucją z punktu widzenia źródeł pisanych do historii duszpasterstwa w nadbystrzyckim ośrodku jest Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie. Pośród oryginalnych materiałów znajdują się tam XV-wieczne dokumenty dotyczące lubelskiej placówki dominikańskiej oraz XVI-wieczne ustawy tutejszych cechów rzemieślniczych. Ponadto przechowywane są odpisy dokumentów cechowych sporządzone przez lubelskiego bibliofila i pat-

¹⁴ J. Mazurkiewicz, *Początki ustroju cechowego w Lublinie*, Lublin 1948, s. 9-12; B. Nowak, *Liczebność i specjalizacja rzemiosła w Lublinie w pierwszej ćwierci XVI wieku*, „Rocznik Lubelski”, 23/24 (1981/1982) s. 32-33; B. Nowak, *Udział rzemiosła w życiu społeczno-politycznym Lublina w XV wieku*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”. Sectio F – Historia, 40 (1985) 4, s. 85-86.

¹⁵ Mazurkiewicz, *Początki ustroju*, s. 16-17.

rona wspomnianej instytucji H. Łopacińskiego, którego działalność uratowała i przekazała ich treść badaczom współczesnej doby.

Co do Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, to dzięki zapisom i darowiznom oraz własnym zabiegom mającym na celu pozyskiwanie woluminów i dokumentów typu *lubliniana* weszła ona w posiadanie pewnych archiwaliów, których nie można pominąć zważywszy i tak skromne zaplecze źródłowe podejmowanego tematu. Są to pojedyncze XV- i XVI-wieczne dokumenty dotyczące urzędu i własności archidiakańskiej oraz wspólnoty braci dominikanów w Lublinie.

Niezwykle ważne miejsce pośród instytucji dysponujących materiałami źródłowymi do dziejów lubelskiego duszpasterstwa zajmuje Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Przyczyny tego stanu rzeczy tkwią w dziejach spuścizny naukowej i pisarskiej wybitnego lubelskiego specjalisty w dziedzinie historii Kościoła w naszym mieście jakim był J. A. Wadowski¹⁶. Zgromadzone przez niego dokumenty, ich odpisy oraz opracowania niosą ze sobą ogromny ładunek informacji źródłowych. W wielu wypadkach, jak chociażby najstarszej i zaginionej w 1939 r. księgi konsystorza lubelskiego, notatki autora nabrały rzeczywiście charakteru źródła. Po śmierci uczonego niemal cały jego bogaty dorobek stał się własnością wspomnianej instytucji bibliotecznej. Można tam więc odnaleźć akta i dokumenty klasztoru dominikańskiego począwszy od lat 30-tych XV w., kopie dokumentów dotyczących świątyni parafialnej pw. św. Michała Archanioła, kościoła św. Mikołaja na Wzgórzu Czwartkowskim oraz kaplicy zamkowej pw. Trójcy Świętej. Ponadto w zbiorach znalazła się kronika klasztoru brygidek lubelskich pisana co prawda od początku XVII stulecia, niemniej jednak sięgająca w swej treści lat 30-tych XVI w. Wypada dodać, iż poza materiałami do dziejów Kościoła w Lublinie w bibliotece znalazły się także pogłębione opracowania tego tematu¹⁷.

Pozytywne rezultaty odnośnie do materiałów użytecznych do badań średnio-wiecznego duszpasterstwa przynosi również kwerenda zasobów Biblioteki Książąt Czartoryskich w Krakowie. Chodzi tu o księgę zawierającą postanowienia kapituły prowincjalnej franciszkanów obserwantów z 1524 r.¹⁸ Podobnie jak w przypadku wcześniej omawianych archiwaliów bernardyńskich tak i tym razem

¹⁶ J. A. Wadowski (1839-1907) dominikanin, studia teologiczne odbył w Akademii Warszawskiej, po kasacie klasztorów przez władze zaborcze włączony w szeregi duchowieństwa diecezjalnego. Wikariusz w katedrze wrocławskiej i lubelskiej, pracownik lubelskiego konsystorza diecezjalnego, proboszcz w Bystrzycy i Abramowicach, zarządca kościoła pokapucyńskiego w Lublinie, wykładowca historii kościoła w seminarium wrocławskim i lubelskim, członek korespondent Akademii Umiejętności w Krakowie. Przepracował materiały konsystorskie lubelskie, chełmskie, łukowskie oraz materiały wizytacyjne chełmskie i krakowskie dotyczące Lubelszczyzny, a także dokumenty lubelskich archiwów państwowych w stopniu użytecznym dla badania dziejów Kościoła.

¹⁷ Większa część bogatego dorobku autora pozostaje nadal w rękopisie. Po śmierci uczonego dokonano publikacji jedynie fragmentu jego spuścizny.

¹⁸ K. K a n t a k, *Bernardyni polscy*, t. 1, Lwów 1933, s. XX.

trudno mówić o bezpośrednim związku jej treści z dziejami lubelskiego klasztoru. Niemniej jednak szereg zawartych tam informacji pozostaje w pośredniej zależności od sytuacji poszczególnych konwentów, w tym także lubelskiego. Bogactwo treści tego woluminu pozwala na postawienie licznych wniosków co do pastoralnej aktywności zakonników. Trzeba wszakże pamiętać, że dokumenty o charakterze normatywnym zajmują się z reguły porządkowaniem szwankujących dziedzin życia. Można zatem przyjąć, iż obraz stosunków kościelnych, które przedstawiają takie dokumenty nosi charakter dość wyidealizowany. Mówią one raczej o tym jak być powinno, aniżeli jak jest w rzeczywistości. Przepisy są natomiast wskazówką, gdzie w wielu przypadkach należałoby szukać nadużyć. Zwłaszcza te nakazy, które powtarzano po wielokroć, musiały być w niewielkim tylko stopniu respektowane i sygnalizują raczej omijanie prawa lub nawet nasilanie się negatywnych zjawisk. Według takiego też klucza należy je interpretować. Niemniej jednak poszerzają one niewątpliwie zakres dostępnych nam informacji źródłowych.

Ciekawego odkrycia można natomiast dokonać przeszukując zasoby Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie. Znajduje się tam bowiem wolumin zawierający m. in. zbiór patrystycznych kazań niedzielnych z nielicznymi dodatkami nauk o świętych, w tym m. in. tekst *De Sancta Brigitta*¹⁹. Na początku XVII w. księga ta znajdowała się w posiadaniu duchownego z Lublina. Może więc we wcześniejszej dobie stanowiła pomoc kaznodziejską zakonników brygidzkich, którzy przepowiadając słowo Boże poruszali zapewne zagadnienia dotyczące postaci, działalności i objawień św. Brygidy, fundatorki zakonu.

Z problematyką Zakonu Najświętszego Zbawiciela, czyli siostr i braci brygidów wiąże się treść księgi przechowywanej w Bibliotece Narodowej w Warszawie. Jest to zbiór tekstów reguły, objawień św. Brygidy oraz późniejszych ustaw zakonnych, które omawiają m. in. te elementy zaangażowania zakonników, które noszą charakter duszpasterski.

W Bibliotece Narodowej znajduje się również jedna z kopii dzieła *Legenda aurea* Jakuba de Voragine, wykorzystywanego szeroko przez średniowiecznych kaznodziejów. Niezwykłość tego faktu polega na tym, iż ponad wszelką wątpliwość korzystał z tego woluminu duchowny imieniem Klemens, który przepowiadał słowo Boże w lubelskim kościele farnym w latach 30-tych XV stulecia. Przekonuje o tym jego podpis wraz z dołączoną krótką notatką o tym, że on sam własnoręcznie przepisywał tę księgę w czasie pełnienia posługi w nadbystrzyckim ośrodku. Jej kopiowanie ukończył w 1435 r.²⁰

Ostatnią z instytucji, których rola i znaczenie każe spodziewać się materiałów źródłowych do dziejów duszpasterstwa w średniowiecznym Lublinie pozostaje Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Pośród pergaminowych dokumentów kościołów znajduje się tam interesujący tekst z XV w. Jego treść pozwala przybliżyć historię jednej z altarii w lubelskiej świątyni parafialnej.

¹⁹ Biblioteka Jagiellońska, sygn. 2508, k. 150v.

²⁰ Biblioteka Narodowa, sygn. 3316 III, k. 8v.

Wskazane wyżej zasoby stanowią w sumie 149 jednostek archiwalnych. Składają się na nie pojedyncze dokumenty, ich odpisy, zbiory dokumentów, jak również potężne objętościowo woluminy. Ogółem ilość materiału źródłowego, wyselekcjonowanego spośród zasobów wspomnianych już instytucji pozostaje bardzo znaczna. W połączeniu z opublikowanymi tekstami źródłowymi oraz przydatnymi dla prezentacji tematu opracowaniami niektórych interesujących zagadnień tworzy ona rozległą bibliografię zagadnienia.

WYKAZ ŹRÓDEŁ RĘKOPIŚMIENNYCH DO HISTORII DUSZPASTERSTWA W ŚREDNIOWIECZNYM LUBLINIE

I. ARCHIWUM ARCHIDIECEZJALNE W LUBLINIE

Acta Consistorii Lublinensis

sygn. Rep 60 A 2	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1452-1464
sygn. Rep 60 A 3	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1467-1471
sygn. Rep 60 A 4	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1465-1480
sygn. Rep 60 A 5	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1481-1497
sygn. Rep 60 A 6	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1484-1490
sygn. Rep 60 A 7	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1505-1516 et 1525-1526
sygn. Rep 60 A 8	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1508-1531
sygn. Rep 60 A 9	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1532-1541
sygn. Rep 60 A 10	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1542-1550
sygn. Rep 60 A 11	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1550-1559 et 1498, 1560
sygn. Rep 60 A 12	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1528-1535
sygn. Rep 60 A 13	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1535-1543
sygn. Rep 60 A 14	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1543-1546

sygn. Rep 60 A 15	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1546-1553
sygn. Rep 60 A 16	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1553-1559
sygn. Rep 60 A 17	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1593-1598
sygn. Rep 60 A 18	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1589-1612
sygn. Rep 60 A 20	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1613-1623
sygn. Rep 60 A 21	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1623-1629
sygn. Rep 60 A 22	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1630-1633
sygn. Rep 60 A 23	Acta consistorii foranei Lublinensis dioecesis Cracoviensis 1634-1643
sygn. Rep 60 A 79	Protocolum actorum consistorii generalis Lublinensis 1786-1787

Wizytacje

sygn. Rep 60 A 96	Visitatio ecclesiarum et totius cleri in archidiaconatu Lublinensi dioecesis Cracoviensis ex anno 1603

Archiwum Kapituły Lubelskiej

Pergaminy

sygn. Rep 64 nr 8	<i>Kraków 18 stycznia 1468</i> Jan, biskup krakowski, zatwierdza indult wyrobiony u Rudolfa, legata papieskiego, przez Jana Kreydlara, mieszczanina lubelskiego, na wystawienie i procesję z Najświętszym Sakramentem w kościele parafialnym w Lublinie
sygn. Rep 64 nr 26	<i>Iłża 19 grudnia 1510</i> Jan z Konar, biskup krakowski, wydaje nową ordynację szpitala pw. Ducha Św. w Lublinie
sygn. Rep 64 nr 42	<i>Kraków 17 września 1535</i> Zygmunt I, król polski, zezwala Annie i Janowi Domarath na złożenie legatu 1 000 florenów na dzierżawionych młynach królewskich celem czynszu dla fundowanej mansjonarii w kościele parafialnym w Lublinie

- sygn. Rep 64 nr 43 *Lublin 16 grudnia 1534*
 Podwójci i ławnicy lubelscy zatwierdzają na nowo dokument z 1498 r. informujący o przekazaniu własności 4 jatek rzeźniczych na rzecz szpitala pw. Ducha Św. w Lublinie
- sygn. Rep 64 nr 45 *Wilno 4 lutego 1541*
 Zygmunt I, król polski, zatwierdza dotychczasowe legaty lubelskich mansjonarzy parafialnych i zezwala lokować na nieruchomościach dalsze 1 000 florenów celem uzyskania czynszu

Akta opravne

- sygn. Rep 64 A 36 *Munimenta Vicarios simulque Mansionarios Ecclesiae collegiatae S. Michaelis Archangeli Lublinensis concernentia, inter quae, praeter antiquas Erecciones Maturistarum, Altaristarum, Mansionariorum, Vicariorum duae Erecciones Collegiatae ex anno 1574 et 1575 ad initium huius voluminis appositae inveniuntur*

Teki

- sygn. Rep 64 T 1 Akta XV i XVI w.

2. ARCHIWUM GŁÓWNE AKT DAWNYCH W WARSZAWIE

Dokumenty pergaminowe kościołów

- sygn. 7105 *Lublin 24 marca 1458*
 Sędzia i podsędek ziemi lubelskiej stwierdzają, iż Mikołaj z Zawieprzyc sprzedał czynsz roczny z połowy wsi Jawidz egzekutorom testamentu Andrzeja z Sawina na ołtarz św. Jakuba Apostoła w kościele pw. św. Michała Archanioła w Lublinie

3. ARCHIWUM KRAKOWSKIEJ KAPITUŁY KATEDRALNEJ

Inwentarze, rewizje, wizytacje, lustracje, rejestry

- sygn. tymcz. I-17 Liber retaxationum z roku 1513
 sygn. tymcz. I-24 Liber retaxationum z roku 1527
 sygn. tymcz. I-27 Liber retaxationum z roku 1561
 sygn. tymcz. I-26 Liber retaxationum z roku 1577

Acta visitationis

- sygn. Vis. 18 Acta visitationis Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Bernardi Cardinalis Macziewski nuncupati Episcopi Cracoviensis Ducis Severiensis Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis 1602-1604

Acta actorum

- sygn. Aa 6 Acta capitularia 1564-1577

Depozyt w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie

- sygn. AVCap 1 Liber visitationis ecclesiarum in civitate ac Dioecesi Cracoviensi consistentium [...] Philippi Padniewski Ep. Crac. 1565
- sygn. AVCap 3 Acta visitationis ecclesiarum in Archidiaconatu Lublensis consistentium per R.D. Georgium Zamoyski de Zamoście archidiaconum Lublensem [...] gesta a. D. 1595

4. ARCHIWUM KURII METROPOLITALNEJ W KRAKOWIE**Acta Administratorialia**

- sygn. AAdm 1 Acta R.D. Georgii Myszkowski, archidiaconi, sede vacante episcopatus Cracoviensis generalis administratoris 1535-1536
- sygn. AAdm 3 Acta actorum, obligationum R.D. Adami Czarnkowski, scholastici Cracoviensis, sede vacante episcopatus Cracoviensis administratoris 1545-1546

Acta Episcopalia

- sygn. AEp 1 Acta episcopalia R.D. Joannis Luthkonis, episcopi Cracoviensis 1466-1471
- sygn. AEp 3 Acta administratorialia per annum 1471 et episcopalia R.D. Joannis de Rzeschow 1472-1488
- sygn. AEp 4 Volumen actorum episcopalium Ill. Principis Friderici Jagiellonidis, episcopi Cracoviensis 1489-1503

- sygn. AEp 5 Volumen I actorum episcopalium R.D. Joannis Konarski, episcopi Cracoviensis 1503-1514
- sygn. AEp 6 Volumen II actorum episcopalium R.D. Joannis Konarski, episcopi Cracoviensis 1515-1519
- sygn. AEp 7 Volumen III actorum episcopalium R.D. Joannis Konarski, episcopi Cracoviensis 1520-1524
- sygn. AEp 8 Volumen IV institutionum episcopatus R.D. Joannis Konarski, episcopi Cracoviensis 1514-1521
- sygn. AEp 9 Volumen V actorum, institutionum coram R.D. Joannis Konarski, episcopo Cracoviensi eiusdemque curiae auditore causarum R.P. Petro Konarski, custode Cracoviensi 1522-1524
- sygn. AEp 11 Volumen I actorum coram R.D. Petro Tomicki, episcopo Cracoviensi et Regni Poloniae Vicecancellario 1524-1529
- sygn. AEp 12 Volumen II actorum coram R.D. Petro Tomicki, episcopo Cracoviensi et Regni Poloniae Vicecancellario 1530-1531
- sygn. AEp 13 Volumen III actorum coram R.D. Petro Tomicki, episcopo Cracoviensi et Regni Poloniae Vicecancellario 1532-1535
- sygn. AEp 14 Volumen IV actorum, institutionum coram R.D. Petro Tomicki, episcopo Cracoviensi et Regni Poloniae Vicecancellario 1524-1536
- sygn. AEp 16 Volumen unicum actorum R.D. Joannis Latałski, episcopi Cracoviensis 1536-1537
- sygn. AEp 18 Acta actorum, constitutionum, obligationum, quietationum, sententiarum, interlocutoriarum, definitivarum coram R.D. Petro de Gamratis, episcopo Cracoviensi 1538 [...] ac coram S.P.R.D. Joanne Wilamowski, cantore Cracoviensi, cancellario et causarum curiae auditore 1538-1540
- sygn. AEp 19 Acta actorum coram R.D. Petro de Gamratis, nominato archiepiscopo Gnesnensi, episcopo Cracoviensi 1541-1542, praesidente tunc curiae suae R.D. Bartholomaeo Ganthowski, canonico Cracoviensi
- sygn. AEp 20 Acta actorum coram R.D. Petro de Gamratis, archiepiscopo Gnesnensi et episcopo Cracoviensi, legato nato ac Regni Poloniae primate 1543 [...], praesidente tunc S.R.P. curiae cancellario R.D. Bartholomaeo Ganthowski
- sygn. AEp 21 Acta actorum coram R.D. Petro de Gamratis, archiepiscopo Gnesnensi et episcopo Cracoviensi, legato nato et Regni Poloniae primate 1544-1545 [...], praesidente tunc S.R.P. curiae cancellario R.D. Bartholomaeo Ganthowski
- sygn. AEp 22 Volumen V actorum, institutionum et provisionum tempore episcopatus R.D. Petri de Gamratis, archiepiscopi Gnesnensis et episcopi Cracoviensis 1538-1545

- sygn. AEp 25 Acta actorum, institutionum, obligationum, quietationum, interlocutoriarum et diffinitivarum decretorum coram R.D. Samuele Maciejowski, episcopo Cracoviensi et Regni Poloniae Procancellario 1546-1547
- sygn. AEp 26 Acta actorum, obligationum, quietationum, sententiarum, interlocutiarum et diffinitivarum coram R.D. Samuele Maciejowski, episcopo Cracoviensi et Regni Poloniae Cancellario 1548-1550
- sygn. AEp 27 Volumen III bipartitum privilegiorum, erectionum, dotationum et institutionum coram R.D. Samuele Maciejowski, episcopo Cracoviensi et Regni Poloniae Cancellario
- sygn. AEp 28 Volumen unicum actorum episcopalium R.D. Andreae Zebrzydowski, episcopi Cracoviensis, ducis Severiae 1551-1560
- sygn. AEp 29 Liber actorum tempore R.D. Philippi Padniewski, episcopi Cracoviensis et Regni Poloniae Vicecancellarii 1560-1572
- sygn. AEp 30 Acta actorum, institutionum, privilegiorum, constitutionum, obligationum, quietationum et ceterarum inscriptio-num coram R.D. Francisco Krasiński, episcopo Cracoviensi et Vicecancellario Regni Poloniae 1572-1577

Acta Officialia

- sygn. AOff 3 Acta actorum vicarialia 1475-1492
- sygn. AOff 11 Acta actorum officialia 1484-1491
- sygn. AOff 15 Acta actorum officialia 1491-1500
- sygn. AOff 20 Acta actorum vicarialia 1498-1500
- sygn. AOff 21 Acta actorum officialia 1500-1507
- sygn. AOff 25 Acta actorum vicarialia 1505-1511
- sygn. AOff 31 Acta obligationum 1509-1513
- sygn. AOff 34 Acta actorum vicarialia 1511-1514
- sygn. AOff 35 Acta actorum vicarialia 1514- 1516
- sygn. AOff 37 Acta actorum vicarialia 1516-1520
- sygn. AOff 38 Acta sententiarium 1514-1526
- sygn. AOff 44 Acta obligationum 1518-1526
- sygn. AOff 48 Acta actorum officialia 1531-1534
- sygn. AOff 57 Acta actorum vicarialia 1520-1523
- sygn. AOff 58 Acta actorum vicarialia 1524-1526
- sygn. AOff 59 Acta actorum vicarialia 1526-1529
- sygn. AOff 60 Acta actorum vicarialia 1530-1532
- sygn. AOff 61 Acta actorum vicarialia 1532-1537
- sygn. AOff 62 Acta actorum vicarialia 1537-1540

sygn. AOff 63	Acta sententiarum 1526-1538
sygn. AOff 71	Acta actorum officialia 1540-1541
sygn. AOff 73	Acta actorum officialia 1542-1544
sygn. AOff 75	Acta actorum officialia 1545
sygn. AOff 98	Acta actorum vicarialia 1551-1552
sygn. AOff 99	Acta actorum vicarialia 1552-1553
sygn. AOff 101	Acta actorum vicarialia 1556-1557
sygn. AOff 106	Acta actorum officialia 1569-1574

Acta visitationis

sygn. AV 2	Exhortationes in visitationibus Illustr. Card. Radziwiłł, episcopi Cracoviensis, ducis in Olyka. Modus visitationis Cardinalis Radziwiłł. [...]; Ad clerum archidiaconatus Lublinensis; Visitatio ecclesiae S. Stanislai Lublini 1596 Visitatio ecclesiae collegiatae Lublinensis 1596; [...]; Visitatio monasterii Lublinensis monialium S. Birgittae 1596, 1598; In electione abbatissae; Post electionem abbatissae – sermones

Libri ordinatorum

sygn. LOrd 1	Tempore archidiaconatus Reverendi Domini Stanislai Crassinski Cracoviensis Archidiaconi: Examinis Ordinandorum ab Anno Domini 1573 usque ad Annum Domini 1585 inclusive. Pars Prima
sygn. LOrd 2	Tempore archidiaconatus Reverendi Domini Stanislai Crassinski Cracoviensis Archidiaconi: Examinis Ordinandorum ab initio 1586. Pars Secunda

5. ARCHIWUM PAŃSTWOWE W LUBLINIE

Akta kolegiaty św. Michała w Lublinie

sygn. 3	Erectio altaris s. Georgii in ecclesia Collegiata Lublinensi 1510

Cechy Lublina i Lubelszczyzny

Cech bednarzy, kołodziejów, stelmachów i powroźników w Lublinie

sygn. 1 Księga zawierająca odpisy przywilejów cechowych z 4 lutego i 21 kwietnia 1544 r.

Cech kowali w Lublinie

sygn. 1 *Lublin 27 października 1536*
Burmistrz i rada miasta Lublina zatwierdzają artykuły cechu kowalskiego w Lublinie

sygn. 2 *Lublin 17 czerwca 1566*
Burmistrz i rada miasta Lublina zatwierdzają artykuły cechu kowalskiego przedmieszczan lubelskich

Cech tkacki w Lublinie

sygn. 1 *Sandomierz 18 marca 1558*
Cechmistrze cechu tkackiego w Sandomierzu transumują na prośbę tkaczy lubelskich przywilej Zygmunta Augusta, króla polskiego, wydany 9 października 1553 r. w Łomży tkaczom sandomierskim

sygn. 2 *Sandomierz 27 października 1558*
Cechmistrze cechu tkackiego w Sandomierzu transumują na prośbę tkaczy lubelskich otrzymane ustawy cechu tkackiego w Krakowie

Cech rzeźników w Lublinie

sygn. 1 *Kraków 7 maja 1533*
Zygmunt I, król polski, potwierdza ustawę cechu rzeźnickiego w Lublinie, uchwaloną przez radę miasta Lublina

Cech kuśnierzy w Lublinie

sygn. 1 *Warszawa 8 maja 1633*
Władysław IV, król polski, transumuje i potwierdza ustawę cechu kuśnierzy w Lublinie, wydaną przez radę miasta Lublina 15 lipca 1596 r.

Cech złotników w Lublinie

sygn. 1 *Lublin 30 lipca 1566*
Zygmunt August, król polski, zatwierdza przywilej cechu złotniczego w Lublinie, wydany przez radę miasta Lublina w lipcu 1566 r.

Cech miechowników w Lublinie

sygn. 1 *Lublin 30 listopada 1597*
Członkowie cechu miechowników wydają list szynkowy dla gospody swego cechu

Cech cyrulików w Lublinie

sygn. 1 *Lublin 11 kwietnia 1597*
Burmistrz i rada miasta Lublina wydają przywilej cechu cyruliczego

Cech murarzy w Lublinie

sygn. 1 *Lublin 4 listopada 1588*
Zygmunt III, król polski, zatwierdza przywilej cechu murarzy lubelskich, wydany przez radę miasta Lublina w 1571 r.

Dokumenty miasta Lublina

sygn. 20 *[Lublin 1483-1484]*
Jerzy Litwos, archidiacon lubelski, wydaje dokument zawierający ingrosowany tekst z 3 stycznia 1453 r., zaczerpnięty z akt konsystorza lubelskiego, w którym podwójci i ławnicy lubelscy zaświadcniają, iż Piotr Siestrzeniec, wójt z Kraśnika, wraz z żoną Małgorzatą oraz pasierbami Janem i Jakubem Kreydlarami zapisali na rzecz szpitala pw. Ducha Św. w Lublinie 2 grzywny czynszu oraz 2 łany obsianego pola

sygn. 82 *Wilno 26 października 1541*
Zygmunt I, król polski, zezwala burmistrzowi i rajcom lubelskim na zakup czynszu rocznego dla kaznodziei w Lublinie za sumę 500 florenów

sygn. 85

Wilno 29 listopada 1541

Zygmunt I, król polski, uznaje przedmieszczan czwartkowskich za obywateli lubelskich i zwalnia ich od opłat

Księgi miasta Lublina

sygn. 2

[Księga wójtowsko-ławnicza] 1516-1531

sygn. 4

[Księga wójtowsko-ławnicza] 1528-1540, 1545-1547

sygn. 145

Liber privilegiorum tum decretorum tum assesorialium quam commissorialium aliorumque iurium civitati Lublinensi pro iudicis advocatiali et scabinali serviens, ex originalibus sumptu [...] advocati et scabinorum Lublinensium perscriptus 1763-1787

sygn. 147

[Księga radziecka] 1534-1537

sygn. 265

[Księga rachunkowa – dochody i wydatki] 1520, 1523-1538

6. ARCHIWUM PARAFII PW. NAWRÓCENIA ŚW. PAWŁA APOSTOŁA W LUBLINIE

bez sygn.

Kroniki i różne papiery dotyczące kościoła i konwentu oo. bernardynów lubelskich

7. ARCHIWUM PROWINCJI OO. BERNARDYNÓW W KRAKOWIE

sygn. I-e-1

Miracula beati patris Simonis Lypnycensis 1482-1520

sygn. XXII-n-4

Zwód statutów Prowincji Ruskiej zakonu Bernardynów 1460-1640

sygn. XXIII-1

Acta seu monumenta diversa ex duobus vetustissimis protocolis conventus istius Samboriensis ad Beatissimam Virginem Mariam in coelum Assumptam ordinis Minorum S.P.N. Francisci Regularis Observantiae ad tutiorem securioremque conservationem rerum memorabilium [...] anno Christi 1780 collecta et in unum volumen istud compilata

sygn. M-2

Topographia specialis feliciter incipit Provinciae Polonae anno Virginei Partus 1597

sygn. M-4

Akta Prowincji Polskiej zakonu Bernardynów 1432-1627

sygn. RGP-a-5

Acta Fratrum Minorum Observantium Provinciae Russiae Immaculatae Conceptionis B.V. Mariae sub regimine A.R.P. Feliciani Lewicki [...] ministri provincialis in capitulo Zasławiensi die 26 Augusti anno Domini 1769 electi inchoata

sygn. RGP-b-2

Laconicum novellae Provinciae Russiae titulo Immaculatae Conceptionis B.V.M. insignitae aliquotve eiusdem locorum et

conventuum myrrhothecium seraphico Fratrum Minorum Regularis Observantiae ordini mellificans collectum fratre Bernardino Kaliski [...] compilatum Leopoli ad S. Andream Apostolum die 17 Aprilis anno Domini 1647

sygn. W-20

Incipit cathalogus fratrum mortuorum ordinis Minorum de Observantia [...] in provincia Polona conscriptus [...] per [...] patrem Innocentium a Costen [...] socioque eius [...] P. Josepho a Poniec [...] ad annum 1531, deinde ab anno praedicto conscriptus fuit per [...] patrem Franciscum a Leopoli [...] usque ad annum 1573

8. ARCHIWUM PROWINCJI POLSKIEJ OO. DOMINIKANÓW W KRAKOWIE

sygn. Lb 6 Kopiarz dokumentów klasztoru oo. dominikanów w Lublinie z lat 1409-1612

sygn. Lb 7 Zbiór dokumentów klasztoru oo. dominikanów w Lublinie 1534-1865

sygn. Lb 8 Katalogi zakonników klasztoru oo. dominikanów w Lublinie XVII w.– 1865

sygn. Lb 10 Inventaria Ecclesiae et Conventus Lublinensi Ordinis Praedicatorum 1601-1672

sygn. Lb 93 Odpisy dokumentów sporządzone przez ks. J.A. Wadowskiego dotyczące kościoła i klasztoru św. Stanisława oo. dominikanów w Lublinie

sygn. Lb 95 Katalogi dokumentów, rękopisów i książek z biblioteki dominikańskiego klasztoru w Lublinie, skasowanego w 1886 r., sporządzone przez ks. J.A. Wadowskiego

sygn. Lb 100

Lublin 30 sierpnia 1419

Piotr Pólosmachleb wójt przysięgły razem z ławnikami miasta Lublina wydają akt świadczący, że Mikołaj wójt dziedziczny lubelski razem z matką swoją Małgorzatą darował oo. dominikanom lubelskim dochód z dwóch jatek

9. BIBLIOTEKA KSIĄŻĄT CZARTORYSKICH

sygn. Ew. 3362 Incipiunt Constitutiones Provinciales in multis Capitulis et per Reverendum Patrem Ministrum generalem confirmate

10. BIBLIOTEKA JAGIELLOŃSKA

sygn. 2508 Scripti sermones de tempore, absque initio et fine

11. BIBLIOTEKA NAUKOWA POLSKIEJ AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI I POLSKIEJ AKADEMII NAUK W KRAKOWIE

- sygn. 2335 Kronika klasztoru św. Brygidy przy kościele Panny Marii w Lublinie
- sygn. 2376 Zbiór kopii dokumentów i notat Jana Ambrożego Wadowskiego do dziejów kościoła Św. Mikołaja na Czwartku w Lublinie
- sygn. 2377 Zbiór notat Jana Ambrożego Wadowskiego i kopii dokumentów do dziejów kościoła Św. Michała Archanioła w Lublinie
- sygn. 2378 Notaty i wypisy źródłowe do dziejów kościoła Św. Trójcy w Lublinie, zebrane przez Jana Ambrożego Wadowskiego
- sygn. 3265 Zbiór dokumentów z lat 1437-1827 dotyczących spraw majątkowych klasztoru Dominikanów w Lublinie
- sygn. 3279, t. I Akta i dokumenty z lat 1517-1687 dotyczące klasztoru Dominikanów w Lublinie
- sygn. 3279, t. IV Akta i dokumenty z lat 1508-1838 dotyczące klasztoru Dominikanów w Lublinie

12. BIBLIOTEKA NARODOWA W WARSZAWIE**Rękopisy**

- sygn. 3316 III Jacobus de Voragine, Legenda aurea, 1435
- sygn. III 6884 Regula S. Salvatoris nec non Additiones, Revelationes, Articuli, Puncta eandem Regulam concernentia. Liber hic translatus est ex alio manuscripto codice. Anno Domini MDCXXXV

13. BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO**Dokumenty**

- sygn. 40 *Piotrków 7 września 1459*
Kazimierz Jagiellończyk, król polski, w sporze pomiędzy rajcami miasta Lublina a archidiakonem lubelskim Klemensem z Przybysławic, przysądza dom przy kościele pw.

św. Michała Archaniola archidiaconowi i jego następcom oraz
zwalnia go z ciężarów i opłat

sygn. 44

Krasnystaw 16 marca 1532

Andrzej z Tęczyna, wojewoda krakowski i Jan z Tęczyna,
wojewoda bełzki, zaświadczenia, iż Anna Ciołkowa sprzedała
dominikanom lubelskim czynsz wykupny za sumę 400 floren-
nów zabezpieczonych na dobrach w Łańcuchowie i przynależ-
nych wsiach

14. WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. H. ŁOPACIŃSKIEGO W LUBLINIE

Rękopisy

sygn. 56

Lublin 23 marca 1460

Rajcy lubelscy zaświadczenia, iż Piotr z Kurowa, kasztelan lu-
belski, zakupił za 60 grzywien czynsz 4 grzywien dla klaszto-
ru dominikanów w Lublinie

sygn. 69

Lublin 22 września 1596

Ustawa towarzyszy cechu mieczników

sygn. 261

Lublin 1589

Ustawa towarzyszy cechu krawieckiego w Lublinie

sygn. 1395

Odpisy H. Łopacińskiego dokumentów: cechu piekarskiego
w Lublinie, cechu piwowarskiego w Lublinie, cechu powroź-
ników w Lublinie

sygn. 1399

Odpisy H. Łopacińskiego dokumentów i przywilejów cechu
szewskiego w Lublinie oraz księgi cechowej tegoż – opatrzo-
ne notatami H. Łopacińskiego

SCHRIFTLICHE QUELLEN ZUR GESCHICHTE DER SEELSORGE IM MITTELALTERLICHEN LUBLIN

Zusammenfassung

Die wissenschaftlichen Untersuchungen zur Geschichte der Kirche im Mittelalter betrafen bis vor kurzem fast ausschließlich die Problematik der kirchlichen Organisationen und Institutionen. Erst in den letzten Jahrzehnten wuchs das Interesse an der kirchlichen Sozialgeschichte. Besonders wertvoll sind die Untersuchungen, die die wesentliche Mission der Kirche betreffen, d.h. ihre Seelsorgetätigkeit. Ein Problem bildet, wie immer im Falle der Forschungen zum Mittelalter, der quantitative Zustand und der unterschiedliche Eignungsgrad der vorhandenen Quellen. Die Zahl der Bücher und einzelnen Dokumente, die die kirchliche Thematik im Lubliner Gebiet betreffen, ist nicht allzu groß. Außerdem sind sie, dem Geist der Epoche entsprechend, zum größten Teil Produkte einer Kanzleitätigkeit, die eher zur Beschreibung des Rechtszustandes kirchlicher Institutionen geeignet war. Beide Schwierigkeiten können jedoch überwunden werden. Unter Anwendung entsprechender Forschungsmethoden kann das zahlenmäßig bescheidene Quellenmaterial effektiv genutzt und um Texte erweitert werden, die einer etwas späteren Zeit und einem ähnlichen kirchlichen Milieu entstammen. Eine kühne und methodologisch berechnete Nutzung der Quellen mit Kanzleicharakter wird durch die Kenntnis der mittelalterlichen Seelsorgetheorie ermöglicht. Die pastorale Aktivität wurde damals nämlich strikt juristisch verstanden. Ihr Wesen bildeten die geistliche Macht und die den betreffenden Ämtern gebührende Kompetenz zu ihrer Ausübung, Deshalb schließt der juristische Charakter der kirchlichen Quellentexte ihre Eignung zu Untersuchungen über die mittelalterliche Seelsorge keineswegs aus.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich